

Jolanta Grotowska-Leder
Uniwersytet Łódzki

PROBLEMY ŁODZIAN W PERSPEKTYWIE BADAŃ NAD JAKOŚCIĄ ŻYCIA

Abstrakt: W procesach rozwoju społecznego istotne jest przewyższanie negatywnych zjawisk doświadczanych przez mieszkańców regionów, gmin, miast, czy społeczności lokalnych typu wsie. W tym celu niezbędna jest diagnoza charakteru i nasilenia problemów społecznych, które są pochodną warunków życiowych mieszkających tam ludzi, oraz zasobów potrzebnych dla ich przewyższania. Celem studiów jest analiza wybranych warunków życia łodzian i doświadczanych przez nich problemów na początku XXI wieku. Rozważania organizuje kategoria jakości życia, która jest coraz powszechniej stosowana w analizach sytuacji życiowej grup i kategorii społecznych. W badaniach ograniczono się do wybranych aspektów funkcjonowania łodzian i ich gospodarstw domowych, tzn.: 1) sytuacji rodzinnej i sieci społecznych; 2) sytuacji na rynku pracy; 3) sytuacji materialnej (finansowej i mieszkaniowej) gospodarstwa domowego; 4) poczucia zagrożenia życiem w ubóstwie i korzystaniem z pomocy społecznej, oraz 5) subiektywnej oceny materialnego poziomu życia. Poszukiwano zróżnicowania kondycji materialnej łodzian według wieku. Podstawę empiryczną prezentowanych analiz stanowią rezultaty badań przeprowadzonych w 2008 r. wśród dorosłych mieszkańców Łodzi, na próbie kwotowej obejmującej 500 osób.

Słowa kluczowe: jakość życia, warunki życia, problemy życiowe mieszkańców miasta, łodzianie

Wprowadzenie

W procesach rozwoju społecznego w skali globalnej, lokalnej i indywidualnej istotne jest przewyższanie negatywnych zjawisk doświadczanych przez mieszkańców regionów, mniejszych struktur administracyjnych (powiaty, gminy, miasta), czy społeczności lokalnych (wsie, osiedla mieszkaniowe). W tym celu niezbędna jest diagnoza charakteru i nasilenia problemów społecznych, które są pochodną, wypad-

kową szeroko rozumianych warunków życiowych mieszkających tam ludzi, oraz zasobów potrzebnych dla ich przezwyciężania. Niniejszy artykuł jest próbą diagnozy lokalnych problemów doświadczanych przez łodzian w końcu pierwszej dekady XXI wieku.

Współczesne zjawiska w postaci masowego bezrobocia, pauperyzacji znaczących grup społecznych i depresji demograficznej (tzn. deficytu młodych roczników i starzenia się społeczeństwa) skutkują narastaniem problemów zabezpieczenia potrzeb obywateli, zarówno tych o charakterze socjalnym, rozumianych w kategoriach zapewniania podstaw egzystencji biologicznej, jak również tych niematerialnych, rozumianych jako kondycja psychospołeczna jednostek. Rozpoznawanie problemów społecznych i umiejętność ich rozwiązywania zyskuje dzisiaj szczególnie na znaczeniu, bowiem z kwestiami społecznymi współwystępują, jako ich przyczyny i/lub konsekwencje, kolejne niekorzystne procesy i zjawiska o dużym zasięgu, tzn. kryzys podstawowych instytucji zabezpieczających obywateli: 1) rodziny – w efekcie procesów demograficznych i indywidualizacji życia, 2) rynku pracy – w związku ze zjawiskami segmentacji i deregulacji zatrudnienia, oraz 3) państwa, w sytuacji gdy obywatele wymagający pomocy zgodnie z obowiązującymi zasadami nie mogą być dostatecznie zabezpieczeni w zakresie podstawowych potrzeb, gdyż wzrasta liczba beneficjentów uprawnionych do korzystania z publicznych środków i usług, a występujący obecnie globalny kryzys finansowy dodatkowo ogranicza w wielu krajach poziom finansów publicznych.

Diagnoza problemów społeczności i dostępnych w zbiorowości zasobów wsparcia jest, a przynajmniej powinna stać się, istotnym elementem strategii rozwoju środowisk lokalnych, gdy ważną ich część stanowią działania na rzecz rozwiązywania problemów społecznych.

Jakość życia jako kategoria analizy

Kategorią organizującą niniejsze rozważania jest pojęcie jakości życia¹, które jest stosowane coraz powszechniej w analizie sytuacji życiowej różnych grup i kategorii społecznych i – podobnie jak pojęcia: warunki życia, styl życia – dotyczy do-

¹ Termin jakość życia (*Quality of Life*) powstał w połowie XX w. Wyrażenie stało się popularne na początku lat 60. minionego wieku w USA. Używano go wówczas w znaczeniu wartościującym. Pojęcie to znalazło zastosowanie w rozwijającej się dyskusji nad sposobami życia w społeczeństwie konsumpcyjnym i propagowaniem alternatywnego stylu życia. Krytykowano wówczas procesy rozwojowe zorientowane wyłącznie na konsumpcję, które działały destrukcyjnie na środowisko i relacje międzyludzkie. W społeczeństwach ponowoczesnych, zdaniem Ammassariego (1994), włoskiego badacza zjawiska, pojęcie stało się „antonimem wysokiego standardu życiowego opartego na konsumpcji i rozporządzaniu dobrami materialnymi”. Jakościowo nowe życie stało w opozycji do cechującego społeczeństwa ponowoczesne życia dostatniego, zorientowanego na konsumpcję masową, życia, w którym tracą na znaczeniu podstawowe wartości.

świadczeń jednostek i grup w ich codziennym funkcjonowaniu. Jakość życia obejmuje na ogół szeroko rozumiane (tj. obejmujące nie tylko komponent ekonomiczny) warunki życia, rozumiane jako możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych i ograniczenia w tym zakresie. Refleksja obejmuje z reguły podstawowe wymiary życia: ekonomiczny, społeczno-psychologiczny, medyczny, w mniejszym zakresie religijno-teleologiczny. Przedmiotem analizy są zwykle obiektywne i subiektywne aspekty wybranych sfer życia jednostek, grup społecznych i zbiorowości społecznych, często sytuacja osób doświadczających wielorakich trudności życiowych, np. niepełnosprawnych, żyjących w biedzie, czy osób w podeszłym wieku.

Jakość życia jest kategorią interdyscyplinarną². Socjologiczne rozważania w tym obszarze koncentrują się wokół teorii stylu życia, sposobu życia i warunków życia oraz teorii ubóstwa i wykluczenia społecznego. Badano m.in. poziom życia zróżnicowany i warunkowany ekonomicznie (m.in. P. Petersen, 1982; *Quality of Life Concept...*, 1993, Inkeles 1993).

W Polsce studia nad jakością życia są dość szeroko zakrojone. Dobrym ich przykładem są analizy warunków życia mieszkańców Poznania (Cichocki, 2005). Powszechnie znaną jest seria panelowych studiów „Diagnoza społeczna. Warunki i jakość życia Polaków”, realizowana w latach 2001-2009, przez interdyscyplinarny zespół pod redakcją J. Czapińskiego i T. Panka, w których w opisie warunków i jakości życia członków społeczeństwa wykorzystuje się wskaźniki instytucjonalne – makroekonomiczne (np. PKB, stopa inflacji) i makrospołeczne (np. stopa bezrobocia rejestrowanego, liczba lekarzy na 100 tys. mieszkańców, wskaźnik skolaryzacji czy frekwencja w wyborach parlamentarnych) oraz opinie i zachowania obywateli. Zauważyć należy, iż są to opisy komplementarne, ponieważ to, że ludzie żyją coraz dostatniej (o czym świadczy np. wzrost PKB), nie musi oznaczać, że są coraz bardziej zadowoleni, zaś stopa bezrobocia rejestrowanego nie ujawnia rzeczywistej frakcji osób pozbawionych pracy wbrew ich woli. Zatem obiektywne i subiektywne aspekty opisu życia członków społeczeństwa powinny współwystępować. Śmiem nawet twierdzić, że subiektywne aspekty życia wydają się szczególnie ważne, gdyż ujawniają niezadowolenie, które wyzwala potrzebę działania w kategoriach negatywnych (protesty, kontestacja), ale też pozytywnych (dążenie do przewyciężenia niekorzystnej sytuacji).

W opisach warunków życia dyskutowany jest zasięg analiz, tj. liczba i charakter uwzględnionych zmiennych. Nie ulega natomiast wątpliwości, że sfery poddawane ocenie powinny dotyczyć ważnych aspektów życia członków danej społeczności: ekonomicznych (np. dochód, zasobność materialna, warunki mieszkaniowe) i poza-

² Kategoria ma zastosowanie w badaniach prowadzonych m.in. w medycynie, psychologii, socjologii, geografii społecznej. Teorie jakości życia są szeroko stosowane w medycynie (badanie jakości życia stanowi jedną z głównych zmiennych oceny efektywności stosowanych procedur terapeutycznych, zwłaszcza w chorobach przewlekłych, które mają skutki dla całego obszaru egzystencji człowieka w jego warstwie somatycznej, psychicznej i duchowej).

ekonomicznych (np. sposoby radzenia sobie z kłopotami, dobrostan psychiczny)³. Dobór zmiennych jest zawsze jednak obarczony arbitralnością i zwykle podporządkowany dostępności danych.

Wiek jako zmienna różnicująca jakość życia

Kondycja życiowa oraz płaszczyzna stosunków i relacji międzyludzkich, to elementy wchodzące w skład kategorii jakości życia, i pochodna wielu zmiennych, wśród których do najbardziej znaczących należą stopień zurbanizowania środowiska zamieszkania i wiek. Zamieszkiwanie w dużym mieście, w małym mieście czy na wsi różnicuje możliwości zabezpieczenia potrzeb mieszkańców. Także z wiekiem zmieniają się sposoby organizowania potrzebnych do życia środków. Im człowiek starszy, tym więcej odczuwa problemów w codziennym funkcjonowaniu i napotyka więcej i innego rodzaju ograniczenia w ich rozwiązywaniu.

Charakter współczesnych procesów demograficznych (niska dzietność, obniżająca się umieralność), których widocznym skutkiem jest starzenie się populacji, kierują uwagę badaczy zjawisk społecznych, działaczy społecznych i lokalne władze samorządowe na zaspokajanie potrzeb i zabezpieczanie odpowiedniego poziomu życia najstarszych obywateli. Są oni bowiem rosnącą liczebnie grupą, która wraz z wiekiem w coraz większym zakresie korzysta z zasobów instytucjonalnych i nieformalnych kręgów, mniej są bowiem predestynowani do zaspokajania potrzeb we własnym zakresie. Z tych powodów rozpoznanie sytuacji tej kategorii staje się rzeczą pilną. W latach 1988-2002 wśród Polaków nastąpił wzrost udziału osób w wieku 60 lat i więcej – z 15% do 17% (tj. z 5,5 do 6,4 mln osób). Prognozy demograficzne wskazują, że do 2035 roku będzie ich prawie 11 mln, tzn. ich odsetek niemalże się podwoi do ponad 30% (GUS 2010, Klimczuk 2010: 96)⁴. Dodatkowo bardzo wyraźnemu ograniczeniu uległy możliwości zabezpieczenia potrzeb osób w wieku dezaktywacji zawodowej poprzez pracę. Współczynnik aktywności zawodowej dla populacji w wieku 55-64 lata spadł w tym czasie z 52,3% do 30,4%, a w populacji co najmniej 65-latków – z 24,1% do 6,9%. W 2005 roku stopa zatrudnienia Polaków w wieku 55-64 lata wynosiła tylko 27,2% (była najniższa w UE, wskaźnik zatrud-

³ Warto przypomnieć, że pierwszy *Wskaźnik jakości życia* (ang. *Quality of Life Index*) opracował zespół z brytyjskiego tygodnika *The Economist*. Wykorzystano w nim m.in. następujące parametry jakości życia i sposoby ich pomiaru: sytuację materialną mierzoną PKB na 1 osobę w USD przy zachowaniu parytetu siły nabywczej, zdrowie mierzone oczekiwaną długością życia w latach, życie rodzinne mierzone wskaźnikiem rozwodów, życie wspólnotowe określone za pomocą wskaźnika uczęszczania do kościoła albo członkostwa w związkach zawodowych, bezpieczeństwo zatrudnienia mierzone stopą bezrobocia.

⁴ Według ekspertów ONZ, proces starzenia się populacji w krajach środkowoeuropejskich, w tym w społeczeństwie polskim, będzie przebiegać kilkakrotnie szybciej niż w krajach zachodnich (UNDP 1999: 10, 24-25 za Klimczuk 2010: 96).

nienia tej kategorii wieku wynosił ogółem w UE 42,5%). Przyjmując, że jednym z głównych zadań państwa jest zapewnienie obywatelom „dobrego” życia, a poprawa jego jakości jest bardzo istotnym celem właściwego rozwoju społecznego, zagadnienia związane z jakością życia koncentrują się wokół potrzeb zwiększającej się liczby ludzi starych (Wolańska, 2010: 53).

Przedmiotem rozważań w pracy jest analiza wybranych warunków życia łodzian. Zajmując się problemami dorosłych łodzian, wypada przyjrzeć się nieco dokładniej sytuacji demograficznej miasta. Wskaźniki demograficzne charakteryzujące populację mieszkańców Łodzi są równie pesymistyczne jak dla Polski i stanowią wyzwanie dla lokalnej polityki społecznej. Z danych Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego (WUS) w Łodzi wynika, że 2008 r. struktura demograficzna mieszkańców Łodzi w porównaniu do osiemnastu największych miast polskich jest najbardziej niekorzystna, gdyż udział ludności w wieku przedprodukcyjnym jest najniższy, osiągając 14% ogółu (wskaźnik max. Gorzów Wielkopolski – 17,2%), w wieku produkcyjnym 65,1% (max. Olsztyn – 68%, min. Warszawa – 64,8%), zaś udział ludności w wieku poprodukcyjnym największy – 20,8% (min. Olsztyn – 15,2%). Dane szacunkowe ujawniają, że w latach 2002-2030 ludność miasta zmniejszy się aż o 23% (z 785 tysięcy do 605 tysięcy). Niepokoją szczególnie wskazywane następujące tendencje: 1) zmniejszenie się o 46% liczby łodzian w wieku przedprodukcyjnym (w 2030 roku stanowią oni będą zaledwie 11,9% ogółu mieszkańców); 2) znaczne zmniejszenie się o 33% liczby łodzian w wieku produkcyjnym (ich udział obniży się do 56,2%), oraz 3) wzrost o 31% liczby łodzian w wieku poprodukcyjnym (do 32,7% ogółu łodzian). Miasto czeka zatem dynamiczny przyrost liczby emerytów i osób zagrożonych niesamodzielnością ekonomiczną i społeczną w codziennym funkcjonowaniu. Jeśli zważyć, że dzisiaj stosunkowo duża część łodzian pracuje w szarej strefie i nie zabezpiecza swojej przyszłości w sensie socjalnym, to oznacza, że zabezpieczenie potrzeb socjalnych łodzian będzie niezwykle trudne. Jeśli sprawdzą się prognozy, zwłaszcza odnośnie do niskiej dzietności kobiet, to w 2030 roku na jednego łodzianina w wieku przedprodukcyjnym przypadają będzie około trzech w wieku poprodukcyjnym⁵.

Metodologiczne podstawy analiz

Informacje o kłopotach doświadczanych przez mieszkańców określonych jednostek administracyjnych są dostępne w różnym stopniu. Im jednostka terytorialnie większa (kraj, województwo), tym większa możliwość wykorzystania danych statystycznych gromadzonych przez centralne instytucje statystyczne (np. GUS, WUS-y,

⁵ Wypowiedź dyr. WUS w Łodzi, <http://www.uw.lodz.pl/index.php3?str=913&datar=2004-11&id=25> (dostęp 27.08.2010).

ośrodki badawcze, m.in. CBOS). W skali lokalnej źródłem danych są najczęściej informacje zbierane bezpośrednio od mieszkańców, szczególnie gdy studia mają mieć charakter pogłębiony.

Podstawę empiryczną prezentowanych dalej analiz dotyczących wybranych aspektów jakości życia łodzian stanowią rezultaty badań przeprowadzonych w 2008 r. wśród dorosłych mieszkańców Łodzi, na próbie kwotowej obejmującej 500 osób⁶. Poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania: Jaka jest kondycja materialna łodzian? Jakich doświadczają oni problemów? Które z nich są najczęściej przedmiotem ich zmartwienia i niepokoju? Czy wiek różnicuje problemy współczesnych łodzian? Jaka jest sytuacja mieszkańców miasta w podeszłym wieku?

W badaniach ograniczono się do wybranych aspektów funkcjonowania łodzian i ich gospodarstw domowych, tzn. przedmiotem analizy uczyniono: 1) ich sytuację rodzinną i „zakorzenie społeczne”, tzn. sieci społeczne; 2) sytuację respondenta i gospodarstwa domowego na rynku pracy, 3) sytuację finansową gospodarstwa domowego oraz skalę odczuwanych braków finansowych, 4) zagrożenie życiem w ubóstwie i korzystaniem z pomocy społecznej, oraz 5) subiektywną ocenę materialnego poziomu życia.

Struktura zbiorowości badanej według płci i wieku odpowiada strukturze ogółu dorosłych mieszkańców Łodzi. Wśród badanych przeważały kobiety (stanowiły blisko 55% ogółu) i należący do środkowych kohort wieku (tj. osoby w wieku 30-59 lat – łącznie ponad 52%). Najmłodszy dorośli łodzianie (do 24. roku życia) stanowili 10,4%, a osoby najstarsze (co najmniej 60-letnie) – 26,2% (w tym co najmniej 65-letnie – ponad 19%). Duża grupa badanych – ponad 1/3 – to absolwenci wyższych uczelni, blisko 45% – szkół średnich, a prawie co piąty zakończył edukację na poziomie co najwyżej zasadniczym zawodowym.

Poziom zurbanizowania środowiska określa sytuację zawodową jego mieszkańców. W strukturze ogółu badanych łodzian przeważają osoby deklarujące zawody umysłowe – łącznie 66,3%, w tym: kierownicy i wyższe kadry – 8,8%, specjaliści 22,3% i pozostali pracownicy umysłowi – 35,2%. Prawie co trzeci badany deklaruje, że jest z zawodu robotnikiem. Wśród młodszych łodzian nadreprezentowani są specjaliści i pozostali pracownicy umysłowi, a wśród najstarszych – przedstawiciele zawodów robotniczych.

⁶ Dane zebrano w badaniach surveyowych, które stanowiły rozszerzenie o mieszkańców Łodzi próby badawczą mieszkańców gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w projekcie MNiSW *Sieci wsparcia i lokalne partnerstwo w przewyżnianiu wykluczenia społecznego i transmisji biedy*. W doborze próby łódzkiej zastosowano trzy kryteria: wiek, płeć i status urbanizacyjny (tj. bycie mieszkańcem miasta w drugim pokoleniu).

Tabela 1

Cechy społeczno-demograficzne badanych łodzian według wieku (w %)

Wyszczególnienie	Ogółem N=500	Wiek				
		do 29 n=108	30-39 n=78	40-49 n=76	50-59 n=107	60+ n=131
Ogółem	100,0	21,6	15,6	15,2	21,4	26,2
Płeć (VC = 0,14, p=0,045)						
M	45,4	50,9	56,2	48,7	45,8	34,4
K	54,6	49,1	47,4	51,3	54,2	65,6
Stan cywilny (VC = 0,45, p=0,00)						
Kawaler/panna	26,0	86,2	33,3	3,9	4,7	2,3
Żonaty/zamężna	50,8	12,0	59,0	73,7	77,6	42,7
Rozwiedziony/rozwiedziona*	8,0	1,8	7,7	15,7	8,4	8,4
Wdowiec/wdowa	15,2	0,0	0,0	6,6	9,3	46,6
Wykształcenie (VC = 0,32, p=0,00)						
Podstawowe	7,0	0,0	0,0	0,0	0,9	26,0
Zasadnicze zawodowe**	12,0	4,6	6,4	18,4	9,4	19,9
Średnie zawodowe	15,2	4,6	14,1	15,8	22,4	18,3
Średnie LO	21,4	43,5	19,2	15,8	16,8	11,5
Pomaturalne	8,2	13,0	6,4	6,6	7,5	6,9
Licencjat	4,4	9,3	5,1	3,9	4,7	0,0
Wyższe	31,8	25,0	48,7	39,5	38,3	17,6
Sytuacja społeczno-zawodowa (VC = 0,22, p=0,00)						
Kierownictwo i wyższe kadry	8,9	1,2	11,8	9,3	12,7	9,0
Specjaliści	22,6	31,4	25,0	25,3	24,5	11,5
Pozostali umysłowi	34,5	45,3	40,8	34,7	37,3	20,5
Robotnicy wykwalifikowani	19,3	8,1	10,5	20,0	17,6	33,6
Robotnicy niewykwalifikowani	10,2	8,1	2,6	6,7	3,9	23,8
Właściciele	4,6	5,8	9,2	4,0	3,9	1,6

Źródło: Badania własne 2008

5. Problemy życiowe łodzian

Problemy i kłopoty życiowe są zjawiskiem powszechnym i historycznie zmiennym. Są doświadczeniem kolejnych pokoleń. Odczuwają je mieszkańcy wsi i miast, ludzie młodzi i w podeszłym wieku, lepiej i gorzej sytuowani. Współcześnie, w społeczeństwie ryzyka – jak dowodzi U. Beck (2002) – narastają zagrożenia w życiu człowieka. Doświadczamy niekorzystnych zjawisk w postaci skutków zanieczyszczenia środowiska, dziury ozonowej, ocieplania się klimatu czy wybuchów jądrowych. Przyczynia się do nich człowiek, ale nie są one konsekwencją relacji międzyludzkich czy ewoluujących organizacyjnych form życia społecznego. Natomiast konsekwencją regulacji społecznych są zagrożenia natury społecznej, w postaci problemów rodzinnych, problemów socjalnych np. braku pracy i niedostatku finansowego, nawet w sytuacji aktywności zawodowej, choroby czy kłopotów z nauką. Problemy współczesnych ludzi, także łodzian, ujawniają ich indywidualne charakterystyki i cechy ich gospodarstw domowych.

Sytuacja rodzinna łodzian

Struktura łodzian według biologicznego typu rodziny ujawnia, że znacząca ich część może doświadczać deficytów w zakresie bliskich relacji społecznych z uwagi na brak partnera czy dziecka. Powyższe teza jest w części zasadna, bowiem nie dla każdej jednostki życie w jednoosobowym gospodarstwie domowym czy bycie członkiem rodziny niepełnej – nawet gdy nie jest wyborem, lecz koniecznością – stanowić może życiowy problem. Wiek określa w statystycznie istotny sposób strukturę gospodarstw domowych łodzian ze względu na biologiczny typ rodziny i skład dorosłych domowników według płci (tabele 2-3). Analiza wykazała, że:

- samotne gospodarowanie cechuje co piątego badanego łodzianina, w najstarszej kategorii wiekowej mieszkańców prawie co drugiego, a wśród najmłodszych dorosłych prawie co ósmego;
- funkcjonowanie w rodzinie niepełnej (łącznie w rodzinie niepełnej nuklearnej i rozszerzonej) jest udziałem prawie co dziesiątego dorosłego mieszkańca miasta, relatywnie częściej należącego do średnich kategoriach wieku, najrzadziej najstarszych;
- relatywnie duża część gospodarstw domowych – prawie 30% – nie ma wśród dorosłych domowników reprezentantów obu płci; problem jest szczególnie widoczny – co zrozumiałe – w gospodarstwach najstarszych łodzian (60+), spośród których prawie co drugie to gospodarstwo tylko dorosłych kobiet lub tylko dorosłych mężczyzn (odpowiednio blisko 40% i blisko 10% kategorii).

Tabela 2

Łodzianie według biologicznego typu rodziny i wieku (w %)

Kategoria	Ogółem N=500	Wiek				
		do 29 n=108	30-39 n=78	40-49 n=76	50-59 n=107	60+ n=131
Średnia liczba domowników	2,56	2,88	2,72	3,11	2,73	1,73
Gospodarstwo jednoosobowe	21,0	12,0	19,2	6,6	10,3	46,6
Małżeństwo	21,8	13,9	20,5	14,5	17,8	36,6
Rodzina nuklearna pełna	41,0	55,6	46,2	63,2	54,2	3,8
Rodzina rozszerzona pełna	5,6	7,4	9,0	3,9	4,7	3,8
Rodzina nuklearna niepełna	7,4	6,5	3,8	11,8	11,2	4,6
Rodzina rozszerzona niepełna	2,2	2,8	1,3	0,0	1,9	0,8
Pozostałe sytuacje	1,0	1,8	0,0	0,0	0,0	1,5
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

VC = 0,291, p = 0,00

Źródło: Badania własne 2008

Tabela 3

Struktura gospodarstwa domowego łodzian według płci dorosłych domowników i wieku (w %)

Gospodarstwo	Ogółem N=500	Wiek				
		do 29 n=108	30-39 n=78	40-49 n=76	50-59 n=107	60+ n=131
Sfeminizowane	20,7	13,1	16,7	11,8	15,2	38,9
Zmaskulinizowane	7,4	7,5	12,8	3,9	2,8	9,9
Mieszane						
- przewaga M	18,1	26,2	1,3	26,3	32,1	5,3
- przewaga K	14,9	23,3	3,8	22,4	24,5	2,3
- równowaga M i K	38,9	29,9	65,4	35,5	25,4	43,5
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

VC = 0,269, p = 0,00

Źródło: Badania własne 2008

NiefORMALNE sieci społeczne Łodzian

„Zakorzenie” społeczne mieszkańców Łodzi badano, pytając, z iloma osobami utrzymują oni względnie regularne kontakty w ramach podstawowych trzech typów kręgów niefORMALNYCH: rodzinnych, przyjacielskich i sąsiedzkich. Kategoria sieci społeczne Łodzian obejmuje w badaniach osoby należące do ich bliskich i dalszych krewnych oraz ich kolegów i sąsiadów, z którymi utrzymują względnie regularne kontakty.

Łodzianie, według swych deklaracji, żyją w dość rozbudowanych sieciach społecznych⁷, utrzymują regularne kontakty przeciętnie z blisko 19 osobami. Poza sferą kontaktów społecznych w ramach kręgów niefORMALNYCH – co zrozumiałe – funkcjonują nieliczni badani mieszkańcy Łodzi. Z bliskimi krewnymi nie kontaktuje się regularnie niewielki odsetek badanych (3,6% ogółu), ale przyjaciół nie ma już co jedenasty (8,8%), kontaktów z dalszymi krewnymi częściej niż co trzeci (blisko 34%), a z sąsiadami prawie co drugi (ponad 48%). W sieciach bardzo małych (liczących co najwyżej 5 osób) funkcjonuje co siódmy Łodzianin, w sieciach małych (6-10 osób) 23% badanych, a w sieciach dużych (co najmniej 30 osób) – aż 17,6%. Nadto sieci społeczne mieszkańców Łodzi są heterogeniczne, tzn. osoby, z którymi Łodzianie kontaktują się regularnie należą do kręgów krewniaczych, koleżeńskich i sąsiedzkich. Łodzianie, podobnie jak ogół Polaków, są zaangażowani przede wszystkim w kontakty rodzinne. Zasięg relacji społecznych mieszkańców Łodzi wyznaczają przede wszystkim najbliżsi krewni (średnio ponad 9 osób), w tym bliscy krewni (prawie 6 osób) i przyjaciele (blisko 8 osób), a najrzadziej – sąsiedzi (prawie 2 osoby).

Wzory relacji społecznych Łodzian w ramach kręgów niefORMALNYCH określa wiek, zarówno pod względem struktury sieci społecznej według przynależności osób do poszczególnych kręgów niefORMALNYCH, jak i zasięgu (tab. 4-5), choć statystyczna istotność wyjaśnia tylko utrzymywanie kontaktów z przyjaciółmi i sąsiadami.

We wszystkich grupach wieku dominują osoby, którzy utrzymują regularne kontakty z najbliższymi krewnymi. Prawie równie często Łodzianie funkcjonują w relacjach przyjacielskich, ale wraz z wiekiem udział tych, którzy nie kontaktują się z przyjaciółmi, wzrasta. Prawdopodobnie odwrotna cecha występowania relacji sąsiedzkich. Sąsiedztwo, mimo fizycznej bliskości w mieście, jest najrzadziej płaszczyzną regularnych kontaktów mieszkańców Łodzi, choć teza ta odnosi się częściej do najmłodszych, a najrzadziej do najstarszych Łodzian. Wraz z wiekiem wzrasta odsetek Łodzian utrzymujących kontakty z sąsiadami (tab. 6).

⁷ W próbie 500 badanych tylko czworo (0,8% ogółu) zadeklarowało, że z nikim z rodziny, ze znajomych i z sąsiadów nie utrzymuje względnie regularnych kontaktów.

Tabela 4

Wielkość i struktura sieci społecznych łodzian (% gospodarstw domowych)

Wyszczególnienie	Sieci społeczne ogółem	Sieci rodzinne		Sieci przyjacielskie	Sieci sąsiedzkie
		rodzinne bliskie	rodzinne dalsze		
Brak kontaktów	0,8	3,6	33,8	8,8	48,4
Bardzo małe sieci (1-5 osób)	12,8	59,2	46,2	50,4	55,0
Małe sieci (6-10 osób)	23,0	27,8	14,0	21,6	5,6
Średnie sieci (11-29 osób)	46,2	9,0	5,2	17,0	2,0
Duże sieci (30 i więcej osób)	17,6	0,4	0,8	2,2	-
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Średnia wielkość sieci (osoby)	18,58	5,64	3,57	7,66	1,71

Źródło: Badania własne 2008

Tabela 5

Brak kontaktów w ramach wyróżnionych kręgów według wieku respondentów (w %)

Brak regularnych kontaktów z	Ogółem N=500	VC	Wiek				
			do 29 n=108	30-39 n=78	40-49 n=76	50-59 n=107	60+ n=131
Bliższymi krewnymi	3,6	0,082*	6,5	2,6	2,6	2,8	3,1
Dalszymi krewnymi	33,8	0,107*	32,4	43,6	27,6	29,9	35,9
Przyjaciółmi	8,8	0,258	0,9	9,0	0,0	10,3	19,1
Sąsiadami	48,4	0,147	57,4	53,8	48,7	48,6	37,4
Ogółem	100,0	X	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* p>0,05

Źródło: Badania własne 2008

Tabela 6

Średnia wielkość sieci społecznych łodzian a wiek (liczba osób)

Regularne kontaktyz	Ogółem	Wiek				
		do 29 n=108	30-39 n=78	40-49 n=76	50-59 n=107	60+ n=131
Bliskimi krewnymi	5,64	5,07	6,17	5,87	5,42	5,93
Dalszymi krewnymi	3,57	3,07	4,13	4,39	3,79	3,00
Przyjaciółmi	7,66	12,76	9,40	7,79	5,99	3,76
Sąsiadami	1,71	1,76	1,90	1,67	1,54	1,87
Razem	18,58	22,67	21,59	19,72	16,75	14,56

Źródło: Badania własne 2008

Zróznicowany jest zasięg relacji społecznych łodzian w ramach kręgów nieformalnych:

- łodzianie należący do średnich kategorii wieku funkcjonują w najliczniejszych kręgach rodzinnych, a osoby należące do najmłodszych (18-29 lat) i najstarszych (60+) grup – w najmniej licznych;
- najmłodszych dorosłych łodzian cechują jednocześnie najbardziej rozbudowane sieci przyjacielskie, a najstarszych łodzian – najmniej liczne;
- zasięg relacji sąsiedzkich jest relatywnie najskromniejszy we wszystkich kategoriach wiekowych badanych.

Aktywność zawodowa, zagrożenie brakiem pracy i brakiem dochodów z pracy

Ważną cechą jakości życia jest aktywność zawodowa. Praca jest nie tylko podstawowym źródłem zabezpieczenia środków do życia, lecz także pełni funkcje autoteliczne. Brak pracy, praca niesatysfakcjonująca stanowią istotne problemy życiowe, które nasilają się współcześnie, gdyż procesy transformacji rynków pracy skutkują ograniczonym dostępem do pracy, szczególnie ludzi młodych, i rozszerzaniem się segmentu złych prac (niestabilnych, źle opłacanych, niezabezpieczonych socjalnie). Zmniejsza się efektywność pracy w rozumieniu jej stabilności i satysfakcjonujących dochodów. Powiększają się obszary osób pracujących, które, mimo zarobków osiągają dochody w gospodarstwach domowych poniżej linii biedy – są określane jako pracujący biedni (*working poor*) – lub lokują się nieco ponad tą granicą – określane jako prawie biedni (*near poor*).

Tabela 7

Sytuacja społeczno zawodowa łodzian a wiek (jako % danej kategorii)

Status osoby	Ogółem N=500	Wiek				
		do 29 n=108	30-39 n=78	40-49 n=76	50-59 n=107	60+ n=131
Pracuje na własny rachunek	9,4	2,8	14,1	17,1	12,1	5,3
Pracuje jako pracownik najemny	44,0	32,4	73,1	69,7	64,5	4,6
Uczy się i pracuje	5,8	23,1	5,1	0,0	0,0	0,0
Uczy się	7,8	35,4	1,3	0,0	0,0	0,0
Emeryt/rencista	28,0	0,0	0,0	2,6	18,7	90,1
Bezrobotny	4,0	6,5	5,1	6,6	3,7	0,0
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

VC = 0,538, p = 0,00

Źródło: Badania własne 2008

Znacząca część dorosłych łodzian jest – z różnych powodów – poza rynkiem pracy. Łącznie emeryci, renciści, bezrobotni i uczniowie/studenci stanowią prawie 45% badanych. Częściej niż co drugi dorosły mieszkaniec miasta (54% ogółu) deklaruje, że pracuje, a duża ich część wskazuje na stabilność zatrudnienia. Wśród ogółu badanych tylko 6% podaje, że ma pracę niepewną: pracują w niepełnym wymiarze czasu, dorywczo lub na umowę/zlecenie. Odnotowano także stosunkowo mały udział bezrobotnych (4%). W tym czasie wskaźnik bezrobocia w Łodzi mierzony stopą bezrobocia rejestrowanego kształtował się a poziomie – 6,7%.

Zagrożenie bezrobociem jest jednak większym problemem, niż wynikałoby to z powyższych danych, gdy uwzględni się nie indywidualnie, lecz ich podstawowe skupienia – gospodarstwa domowe. Częściej niż co dziesiąte gospodarstwo domowe, w tym co szóste-siódme osób należących do kohorty wiekowej 18-39 lat, doświadcza bezrobocia.

Struktura gospodarstw domowych badanych łodzian według aktywności zawodowej ich dorosłych domowników ujawniła w nich zasoby pracy. Prawie co piąty łodzianin jest członkiem gospodarstwa domowego, w którym nie ma pracującego domownika, ale w blisko 60% gospodarstw domowych pracują co najmniej dwie dorosłe osoby, a w co dziewiątym – nawet trzy. Średnio najwięcej pracujących dorosłych domowników jest w gospodarstwach najmłodszych dorosłych, a najmniej w gospodarstwach najstarszych łodzian.

Tabela 8

Gospodarstwa domowe łodzian z dorosłymi bezrobotnymi domownikami a wiek respondentów
(jako % danej kategorii)

Kategoria	Ogółem N=500	Wiek				
		do 29 n=108	30-39 n=78	40-49 n=76	50-59 n=107	60+ n=131
Są bezrobotni (% gospodarstw dom.)	10,6	15,4	13,7	12,7	10,0	1,2
Średnia liczba dorosłych bezrobotnych	0,34	0,80	0,67	0,25	0,59	0,02

VC = 0,164, p = 0,025

Źródło: Badania własne 2008

Z deklaracji badanych wynika, że udział gospodarstw z pracującymi domownikami wynosi łącznie prawie 4/5 ogółu, przy czym 35% ogółu stanowią gospodarstwa, w których pracują wszyscy dorośli członkowie, w 20% gospodarstw pracuje ich większość, a w kolejnych 12,6% połowa. Natomiast aż co czwarte badane łódzkie gospodarstwo domowe nie dysponuje dochodami z pracy.

Tabela 9

Liczba dorosłych pracujących domowników w gospodarstwach domowych
a wiek respondentów (jako % kategorii)

Liczba pracujących w gospodarstwie domowym	Ogółem N=500	Wiek				
		do 29 n=108	30-39 n=78	40-49 n=76	50-59 n=107	60+ n=131
0	18,7	9,3	2,6	1,4	6,7	70,7
1	23,3	19,6	31,2	21,6	31,7	12,0
2	46,2	47,7	57,7	59,5	52,9	16,3
3+	11,9	23,4	7,7	17,6	8,7	1,1
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Średnia liczba pracujących dorosłych domowników	1,68	2,07	1,79	1,93	1,70	0,67

VC = 0,410, p = 0,00

Źródło: Badania własne 2008

Tabela 10

Struktura gospodarstw domowych badanych łodzian
według aktywności społeczno-zawodowej dorosłych domowników (w %)

Sytuacja społeczno-zawodowa	Ogółem N=500
Wszyscy dorośli pracują	35,0
Większość dorosłych pracuje	19,6
Większość dorosłych nie pracuje	6,6
Wszyscy dorośli na rencie/emeryturze	20,8
Wszyscy dorośli nie pracują - bezrobotni	0,2
Wszyscy dorośli nie pracują	3,4
Połowa pracuje, połowa nie pracuje	12,6
Pozostałe sytuacje	1,8
Razem	100

Źródło: Badania własne 2008

Liczną grupę mieszkańców miasta stanowią emeryci i renciści (28%). Statystycznie w łódzkim gospodarstwie domowym jest jeden emeryt/rencista, w części nie więcej niż co siódmym co najmniej dwoje. Sytuacja taka występuje najczęściej w gospodarstwach domowych osób w podeszłym wieku. W większości gospodarstw domowych łodzian nie ma wśród dorosłych domowników emeryta/rencisty, choć sytuacja taka nie zawsze jest korzystna. Wiadomo bowiem, że w sytuacji braku pracy stałe dochody ze świadczeń społecznych ratują domowe budżety.

Tabela 11

Udział emerytów/rencistów wśród dorosłych domowników w gospodarstwach łodzian (%)

Liczba emerytów/rencistów	Ogółem N=500	Wiek				
		do 29 n=108	30-39 n=78	40-49 n=76	50-59 n=107	60+ n=131
Brak	60,8	83,7	93,1	89,3	65,7	4,7
1	26,2	10,6	6,9	7,1	28,6	56,3
2 i więcej	13,8	5,8	0,0	3,6	5,7	39,1
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Średnio emerytów/rencistów	1,19	1,33	0,45	0,54	1,11	1,40

VC = 0,521, p = 0,000

Źródło: Badania własne 2008

Sytuacja finansowa łódzkich gospodarstw domowych

Analiza wykazała, że według deklaracji badanych dochód netto *per capita* przeciętnego gospodarstwa domowego mieszkańca Łodzi kształtuje się na poziomie nieco ponad 1600 zł, najlepsza sytuacja w tym zakresie jest w gospodarstwach łódzian w wieku 40-49 lat, najgorsza wśród najstarszych badanych (odpowiednio: około 2115 zł i nieco ponad 1290 zł).

Tabela 12

Sytuacja finansowa gospodarstw domowym łódzian a wiek

Sytuacja finansowa	Ogółem N=500	Wiek				
		do 29 n=108	30-39 n=78	40-49 n=76	50-59 n=107	60+ n=131
Miesięczny dochód netto/osobę w gosp. dom. R (zł)	1611,24	1517,94	1702,90	2114,62	1697,27	1291,54
Niezbędny miesięczny dochód netto/osobę w gosp. dom. R (zł)	3347,88	3189,73	3706,85	4712,68	3220,19	2546,98
Luka dochodowa netto/osobę w gosp. dom. R (różnica między dochodem <i>per capita</i> do dyspozycji a dochodem niezbędnym na zaspokojenie potrzeb)	52%	52%	54,1%	47,3%	49,3%	47,3%
Zróżnicowanie dochodów netto/osobę w gosp. dom. (iloraz 1 i 10 decyla dochodów netto/osobę	8,39	6,96	8,78	15,0	6,55	6,39

Źródło: Badania własne 2008

Populacja badanych dorosłych mieszkańców Łodzi jest wyraźnie zróżnicowana w sferze dochodów netto na osobę, którymi dysponują miesięcznie gospodarstwa domowe. W całej próbie proporcje między średnią dochodów netto na osobę w gospodarstwie domowym należących do 1 decyla w relacji do należących do 10 decyla kształtują się jak 1 : 8,39. Najbardziej spolaryzowaną z tego punktu widzenia jest kategoria łódzian w wieku 40-49 lat, najmniej - kategoria najstarszych łódzian (odpowiednio 1 : 15 oraz 1 : 6,39) (tabela 12). Luka dochodowa w łódzkich gospodarstwach domowych jest duża, wynosi bowiem średnio około 50%, a wiek nie różnicuje zasadniczo tak mierzonych nierówności gospodarstw domowych.

Świadomościowe aspekty jakości życia łodzian

Jakość życia łodzian testowano także poprzez wskazane przez nich problemy życiowe oraz ich ocenę warunków, w jakich żyją, w tym zagrożenie życiem w biedzie, także w biedzie mieszkaniowej. Dorosłych mieszkańców Łodzi pytano, czy i jakich trudności życiowych doświadczają spośród⁸: 1) problemów socjalnych typu brak pracy (prosząc o ocenę sytuacji jego i współmałżonka oraz dorosłych dzieci), kłopotów materialnych (ocena materialnych warunków życia oraz ujawnienie rodzaju kłopotów finansowych, tzn. czy występuje brak pieniędzy na bieżące, lub poważniejsze zakupy); 2) kłopotów zdrowotnych w rodzinie (pytając o chorobę bliskich i alkoholizm w rodzinie); 3) problemów dotyczących relacji międzyludzkich o zasadniczym znaczeniu dla funkcjonowania jednostki (brak partnera, kłopoty w małżeństwie i złe stosunki sąsiedzkie); 4) problemów z nauką dzieci.

Relatywnie duża część badanych łodzian deklaruje brak problemów objętych analizą – odpowiednio w populacji ogółem 27,6%, w kohorcie wieku do 29. roku życia – blisko 27%, wśród badanych w średnim wieku – około 37%, a wśród najstarszych badanych najmniej, bowiem jedynie ponad 18%.

Łodzianie borykają się z wieloma kłopotami dnia codziennego o podstawowym znaczeniu dla ich jakości życia. Ujawniona znacząca aktywność zawodowa dorosłych łodzian nie zabezpiecza dostatecznie w ich ocenie gospodarstw domowych przed problemami materialnymi. Relatywnie często ujawniają oni trudności o charakterze socjalnym. Brak pieniędzy na codzienne funkcjonowanie deklaruje co trzynasty badany (7,4%), na poważniejsze wydatki – ponad 40%. Deficyty materialne w łódzkich rodzinach obejmują zarówno niedostatek środków finansowych na wydatki bieżące związane z zaspokajaniem najbardziej podstawowych potrzeb, jak i na realizację potrzeb mniej istotnych. Większość badanych – łącznie 2/3 ogółu – deklaruje kłopoty z realizacją jednego z objętych analizą wydatków: zakup żywności (3,8% ogółu badanych), środków czystości (2,4%), opłaty mieszkaniowe (9,2%),

⁸ Analiza problemów życiowych łodzian testowana była poprzez informacje zawarte w odpowiedziach na kilka pytań zawartych w kwestionariuszu wywiadu dotyczących: 1) poczucia życia w ubóstwie (proszono respondentów o ocenę na skali 1-5 sytuacji materialnej ich gospodarstwa domowego (1. Żyjemy bardzo biednie, starcza zaledwie na najtańsze jedzenie, 2. Żyjemy skromnie, musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować, aby starczyło na podstawowe potrzeby, 3. Żyjemy średnio – starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy, 4. Żyjemy dobrze – starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania oraz 5. Żyjemy bardzo dobrze – starcza nam na wszystko, możemy pozwolić sobie na pewien luksus); 2) poczucia życia w ubóstwie mieszkaniowym (proszono o ocenę na skali: 1. Bardzo złe – jak najszybciej chciałbym się stąd wyprowadzić, 2. Złe – potrzeba remontu, zasadniczych zmian, ale muszę tutaj mieszkać, 3. Ani dobre, ani złe, 4. Niezłe – trzeba trochę zmian, ale mogę tu mieszkać, 5. Bardzo dobre – chciałbym tu mieszkać przez całe życie); 3) występowanie w jego życiu następujących kłopotów, które są obecnie źródłem jego niepokoju (kafeteria problemów obejmowała: Brak pracy dla niego/współmałżonka/dorosłych dzieci, Brak pieniędzy na codzienne funkcjonowanie i na poważniejsze wydatki, Złe warunki mieszkaniowe Choroba bliskich i problem alkoholowy w rodzinie, Problemy z dziećmi, z ich nauką, Problemy małżeńskie, Złe stosunki sąsiedzkie).

leczenie (13,4%), nauka (3,0%), zakup sprzętów do domu i remonty (16,8%), wypoczynek (26,2%), zakup/wymiana samochodu (32,6%), zobowiązania bankowe (5,4%).

Tabela 13

Problemy życiowe mieszkańców Łodzi a wiek (w %)

Problemy życiowe	Ogółem N=500	Wiek					VC	p
		do 29 n=108	30-39 n=78	40-49 n=76	50-59 n=107	60+ N=131		
Nie ma problemów	27,6	26,9	37,2	36,8	26,2	18,3	0,159	0,013
Bezrobocie R/ współmałżonka	5,0	6,5	7,7	9,2	3,7	0,8	0,140	0,043
Bezrobocie dzieci	1,6	0,0	0,0	0,0	5,6	1,5	0,174	0,040
Brak pieniędzy na co dzień	7,4	3,7	5,1	7,9	2,8	15,3	0,189	0,010
Brak pieniędzy na poważne wydatki	40,6	46,2	47,4	36,8	34,6	42,0	0,088	*
Choroba bliskich	30,0	20,4	23,1	22,4	34,6	42,7	0,199	0,000
Alkoholizm w rodzinie	4,6	8,3	2,6	5,3	3,7	3,1	0,101	*
Złe warunki mieszkaniowe	7,8	10,2	12,8	2,6	7,5	6,1	0,118	*
Kłopoty z nauką dzieci	4,4	0,0	2,6	15,8	4,7	2,3	0,247	0,000
Kłopoty z nauką własną	1,8	6,5	1,3	0,0	0,0	0,8	0,188	0,01
Kłopoty w małżeństwie	3,4	2,8	1,3	5,3	7,5	0,8	0,143	0,037
Brak partnera	1,6	0,9	0,0	1,3	0,0	4,6	0,147	0,030
Złe stosunki sąsiedzkie	2,8	3,7	6,4	1,3	0,9	2,3	0,111	*
Inne	8,8	9,3	5,1	6,6	5,6	14,5	0,130	*

* $p > 0,05$

Źródło: Badania własne 2008

Doświadczane problemy korelują statystycznie istotnie, choć niezbyt silnie, z wiekiem, z wyjątkiem kłopotów z nauką dzieci, i są pochodną cyklu życia jednostki. Wypada zauważyć, że wiek nie determinuje na ogół rankingu doświadczanych problemów codziennych, lecz ich nasilenie w poszczególnych grupach wieku (tabela 13):

- Brak środków finansowych na codzienne wydatki, problemy zdrowotne i brak partnera relatywnie częściej doskwierają najstarszym łodzianom (odpowiednio

wskazuje na nie ponad 15%, blisko 43% i blisko 5% kategorii): w gospodarstwach małych koszty utrzymania są największe⁹, a z wiekiem współwystępuje pogorszenie kondycji zdrowotnej i zdekompletowanie małżeństwa wskutek śmierci małżonka.

- Bezrobocie i kłopoty z nauką dzieci - częściej dokuczają łodzianom w średnich kategoriach wieku; na bezrobocie wśród łodzian w wieku 30-39 lat i 40-49 lat wskazało odpowiednio: 7,7% i 9,2%, a na kłopoty nauką dzieci 15,8% respondentów w wieku 40-49 lat i 4,7% respondentów w wieku 50-59 lat),

- Brak pieniędzy na poważniejsze wydatki i złe warunki mieszkaniowe relatywnie częściej ujawniają osoby w młodszym wieku (odpowiednio: 46,2% i 10,2% łodzian w wieku do 29 lat oraz 47,4% i 12,8% w wieku 30-39 lat, 1%), są bowiem na etapie organizacji warunków życia ich rodzin prokreacji i funkcjonują w gospodarstwach z niesamodzielnymi dziećmi.

Zagrożenie życiem w biedzie

Bieda to warunki życia, które oznaczają nie tylko niedostatek materialny, ale które rzutują na pozamaterialne jego sfery. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem obejmują na ogół cały syndrom sytuacji, która determinuje rozwój jednostki i grup społecznych. Zagrożenie życiem w biedzie jest skorelowane z klasą miejscowości zamieszkania. Ogólnopolskie dane ujawniają, że ryzyko życia w biedzie jest najmniejsze w wielkich miastach (powyżej 500 tys. mieszkańców), a największe wśród zamieszkałych na wsi. Udział biednych w strukturze mieszkańców zależy od przyjętej koncepcji biedy i sposobu analizy zjawiska. W omawianych badaniach przyjęto koncepcję biedy subiektywnej i oficjalnej. Zagrożenie życiem w biedzie wśród łodzian szacowano na podstawie ich ocen sytuacji materialnej ich gospodarstw domowych oraz deklaracji, czy korzystali w ciągu ostatnich 6 miesięcy z zasiłku z pomocy społecznej.

Obszary kłopotów łodzian z tytułu ubóstwa nie wydają się duże. Tylko 3,4% badanych dorosłych łodzian ujawniło się jako członkowie gospodarstw domowego, które jest klientem pomocy społecznej. Natomiast zdecydowanie szersze są obszary biedy subiektywnej. Co piąty objęty badaniem dorosły łodzianin twierdzi, że żyje bardzo biednie (tzn. starcza mu zaledwie na najtańsze jedzenie – poziom biedy absolutnej) lub biednie (tzn. musi na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować, aby starczyło na podstawowe potrzeby – poziom biedy relatywnej). Większość (blisko 55%) uważa jednak, że żyje przeciętnie. Stosunkowo duży udział mają ci, którzy deklarują życie dostatnie (łącznie ponad 27%), a wśród nich dominują osoby, które twierdzą, że starcza im na wiele bez specjalnego oszczędzania. Stosunkowo nielicz-

⁹ Gospodarstwa najstarszych łodzian są relatywnie najmniejsze (średnia liczba domowników wynosi średnio 1,73 osoby, a pozostałych grup wieku, zaczynając od najmłodszych: 2,88, 2,72, 3,11; 2,73).

ni (3%) deklarują, że starcza im na wszystko, że mogą sobie pozwolić na pewien luksus.

Tabela 14

Ocena sytuacji materialnej gospodarstwa domowego a wiek (w %)

Ocena sytuacji materialnej	Ogółem	Wiek				
		do 29 n=108	30-39 n=78	40-49 n=76	50-59 n=107	60+ N=131
Żyjemy bardzo biednie, starcza zaledwie na najtańsze jedzenie (bardzo zła)	1,8	0,0	1,3	2,6	0,9	3,8
Żyjemy skromnie, musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować, aby starczyło na podstawowe potrzeby (zła)	16,2	7,4	7,7	11,8	9,3	36,6
Żyjemy średnio – starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy (przeciętna)	54,6	50,9	64,1	47,4	62,6	49,6
Żyjemy dobrze – starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania (dobra)	24,4	36,1	26,9	30,3	25,2	22,1
Żyjemy bardzo dobrze – starcza nam na wszystko, możemy pozwolić sobie na pewien luksus (bardzo dobra)	3,0	5,6	0,0	7,9	1,9	0,8
Ogółem	100,	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Średnia ocena warunków materialnych (skala 1-5)	3,11	3,40	3,17	3,29	3,18	2,66

VC = 0,212, p= 0,00

Źródło: Badania własne 2008

Literatura przedmiotu ujawnia na ogół związek między doświadczaniem ubóstwa a wiekiem. Ta prawidłowość znalazła również potwierdzenie w próbie dorosłych łodzian (VC = 0,21, p = 0,00). Poczucie ubogiego życia deklarują najczęściej najstarsi mieszkańcy miasta. Ponad 40% tej kategorii ocenia warunki materialne swoich gospodarstw domowego jako poniżej przeciętnych, w tym około 4% uważa, że żyje w bardzo złych warunkach. Uzyskany rezultat nie dziwi, choć obiektywne wskaźniki zagrożenia ubóstwem wśród polskich emerytów i rencistów są niższe w porównaniu do ogółu Polaków. Bardziej optymistycznie oceniają materialne warunki życia młodszy mieszkańcy. Co trzynasta-czternasta osoba w wieku do 29 lat

(7,4%) i co jedenasta osoba w wieku 30-39 lat lokuje się wśród osób biednych. Wśród najmłodszych badanych łodzian jest też największy odsetek tych, którzy definiują swoje położenie materialne jako co najmniej dobre (blisko 42% kategorii, w tym bardzo dobre 5,6%). Najbardziej spolaryzowaną w ocenach sytuacji materialnej grupą łodzian są ci w wieku 40-49 lat. Wśród nich relatywnie najmniej – mniej niż połowa – lokuje się wśród przeciętnie sytuowanych oraz stosunkowo duży odsetek ocenia swoje warunki życia jako biedne (14,4% kategorii) i jako dostatnie (28,2%).

Tabela 15

Ocena sytuacji mieszkaniowej gospodarstwa domowego a wiek (w %)

Ocena warunków mieszkaniowych	Ogółem N=500	Wiek				
		do 29 n=108	30-39 n=78	40-49 n=76	50-59 n=107	60+ n=131
Bardzo złe	1,8	0,9	3,8	2,7	0,9	1,5
Złe	7,8	9,3	10,3	6,7	8,4	5,3
Przeciętne	21,6	21,3	16,7	21,3	16,8	29,0
Dobre	52,5	55,6	57,7	46,7	57,9	45,8
Bardzo dobre	16,2	13,0	11,5	22,7	15,9	18,3
Średnia ocena warunków mieszkaniowych	3,74	3,70	3,63	3,80	3,79	3,74
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

VC = 0,093, p = 0,364

Źródło: Badania własne 2008

Diagnostując problemy łodzian, zebrano także dane o ocenie warunków mieszkaniowych, które dla jakości życia mają, obok dochodów, zasadnicze znaczenie. Większość mieszkańców Łodzi ocenia swoje warunki mieszkaniowe jako dobre (średnia oceny na pięciopunktowej skali kształtuje się na poziomie 3,74, a większość próby ocenia swoje warunki jako niezłe). Obszary subiektywnej biedy mieszkaniowej wydają się jednak znaczące, jeśli zważyć, że prawie co dziesiąty łodzianin ocenia swoje warunki mieszkaniowe jako złe i deklaruje, że mieszka w lokalu, który potrzebuje remontu, zasadniczych zmian, ale musi w nim tutaj mieszkać. Wprawdzie oceny warunków mieszkaniowych formułowane przez łodzian nie są skorelowane z wiekiem w statystycznie istotny sposób (VC = 0,09, p > 0,05, co oznacza małe zróżnicowanie średniej ocen w poszczególnych grupach wieku), ale można zauważyć w przypadku kwestii szczegółowych dość istotne różnice. Obszary

subiektywnej biedy mieszkaniowej są największe wśród łodzian należących do dwóch najmłodszych kategorii wiekowych, najmniejsze wśród osób najstarszych. Wydaje się, że na ocenach tych zaważyły aspiracje młodego pokolenia łodzian w zakresie warunków mieszkaniowych, ale ujawnia się prawdopodobnie także ich gorszy dostęp do lokali (wysokie ceny, relatywnie niskie dochody) i zwiększone potrzeby lokalowe w okresie zakładania rodzin prokreacji. Wypada także zauważyć, że duża część badanych formuluje bardzo wysokie oceny warunków mieszkaniowych (częściej niż co szósty), a wśród czterdziestolatków nawet co czwarty/piąty (tab. 15).

Podsumowanie

Okres transformacji systemowej pozbawił wielu mieszkańców Łodzi finansowych podstaw egzystencji wskutek zmian na rynku pracy, charakteryzujących się masowym bezrobociem i rozszerzającym się rynkiem niskopłatnych, mniej stabilnych i słabo zabezpieczonych pod względem socjalnym miejsc pracy (procesy segmentacji). Mimo obserwowanych zmian w sferze gospodarki mieszkaniowej, zasoby mieszkaniowe miasta w dyspozycji obywateli są względnie trwałe. Dominuje budownictwo wielkopłytkowe, ale znacząca, zwiększająca się część, mieszkańców mieszka w zabudowie segmentowej i w nowych lokalach budowanych przez prywatnych deweloperów. Dodatkowo, w trakcie ostatniego ćwierćwiecza liczba ludności zmniejszyła się o 12%, co nawet przy stałych zasobach mieszkaniowych oznaczałoby relatywną poprawę. Nie dziwi więc fakt, że łodzianie przeciętnie lepiej oceniają swoje warunki mieszkaniowe niż warunki materialne.

Opisane problemy mieszkańców Łodzi wskazują na zadania lokalnej polityki społecznej, ale także na uruchamianie zasobów kręgów nieformalnych, które w czasach kryzysu zabezpieczających funkcji państwa zyskują na znaczeniu. Kolejna analiza w tomie dotyczy zasobów wsparcia łodzian w ich kręgach formalnych i nieformalnych: rodzinnych, przyjacielskich i sąsiedzkich.

Literatura

- Cichocki R. (red.), (2005), *Wskaźniki jakości życia mieszkańców Poznania*. Tom 1, *Studia nad jakością życia*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, 263 s.
- GUS, (2010), *Bank Danych Regionalnych*, WWW.stat.gov.pl/bdr (dostępne 12.08.2010)
- Inkeles A., (1993), *Industrialisation, modernisation and the quality of life*, "International Journal of Business Sociology", vol. 340

- Klimczuk A., (2010), *Bariery i perspektywy integracji międzypokoleniowej we współczesnej Polsce*, [w:] D. Kaluża, P. Szukalski (red.), *Jakość życia seniorów w XXI wieku*, Wyd. Biblioteka, Łódź, 92-108
- Petersen P., (1982), *Quality of Life, Economic Growth and the Development of Society. Quality of Life Concept, Problems of Assessment and Measurement*, Paris 1993
- Wolańska W., (2010), *Jakość życia starszych mieszkańców Polski w latach 2000-2009 w świetle subiektywnych opinii*, [w:] D. Kaluża, P. Szukalski (red.), *Jakość życia seniorów w XXI wieku*, Wyd. Biblioteka, Łódź, 52-65

Jolanta Grotowska-Leder

Everyday problems of Lodz inhabitants in the perspective of quality of life studies

Overcoming negative phenomena experienced by inhabitants of regions, communes, towns and countryside communities is particularly important for the processes of social development. For that reason it seems essential to identify social problems, their scale and specificity of which are the resultant of living conditions, as well as the resources necessary for improving them. The aim of the study is to analyze selected living conditions and problems experienced by Lodz inhabitants at the beginning of XXI century. The debate is organized by the category of the quality of life, which is more and more frequently employed in analyses devoted to life situation of social groups and categories. The research was focused on the following aspects of daily functioning of the Lodz inhabitants: 1) family situation 2) social networks; 2) labour market situation; 3) material (finance and housing) resources; 4) the risk of falling into poverty and receiving welfare support; 5) subjective evaluation of material status. The study was aimed at revealing the diversification of inhabitants' material status according to age. The empirical base of the analyses presented are the results of the research conducted in 2008 among adult Lodz inhabitants (quota sample of 500 individuals).

Key-words: quality of life, living condition, social integration